

تاریخ وصول: ۱۳۹۱/۰۷/۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۰۸/۲۹

تحلیل تطبیقی تأثیر تحولات سیاسی ۲۰۱۱ منطقه بر میزان قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران، ترکیه و عربستان

۹۹

دوفصلنامه مطالعات
قدرت نرم

حسین هرسیج^{۱*}

رتوف رحیمی^۲

۱. دانشیار گروه علوم سیاسی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

۲. دانشجوی دکتری گروه علوم سیاسی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

چکیده

نحوه تقویت منابع قدرت نرم را می‌توان از مهم‌ترین مباحثی ارزیابی نمود که طی چند سال گذشته در دستور کار بسیاری از کشورها قرار داشته است. این وضعیت به‌ویژه با تحولات سال‌های آغازین قرن ۲۱ ارتباط معناداری دارد. در سال ۲۰۱۱ حوادث با سرعت خاصی در منطقه رخ داد. این تغییرات سریع چالش‌های تحلیلی ایجاد کرد، تا جایی که پیش‌بینی آینده آن‌ها مشکل بود. در طول تاریخ بعضی از کشورهای منطقه تلاش داشته‌اند، با اتکا به قدرت‌های بین‌المللی، نقش رهبری منطقه را بر عهده بگیرند. اهمیت این مسئله ناشی از آن است که هم اکنون نیز رقابتی میان کشورهای منطقه از جمله ایران، عربستان، ترکیه و... برای تحقق چنین هدفی در جریان است. این مقاله با روش مقایسه‌ای در صدد پاسخ به این سؤال است که تحولات ۲۰۱۱ منطقه چه تأثیری بر قدرت نرم و در نهایت نفوذ ایران، ترکیه و عربستان در کشورهای انقلابی منطقه دارد؟ یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که قدرت نرم و نفوذ ایران، ترکیه و عربستان در کشورهای انقلابی بر اساس شاخص‌های سه منبع اصلی قدرت نرم ژوزف نای یعنی فرهنگ، ارزش‌های سیاسی و سیاست خارجی به ترتیب ۵۴، ۴۹ و ۳۷ هست.

واژه‌های کلیدی: قدرت نرم، منطقه خاورمیانه، جهان عرب، تهدید، ایران، ترکیه، عربستان

تحلیل تطبیقی تأثیر تحولات سیاسی ۲۰۱۱ منطقه بر میزان قدرت نرم ایران، ترکیه و عربستان
حسین هرسیج، رتوف رحیمی

مقدمه

با وجود تحولات بین‌المللی، هنوز به دلیل اینکه دولت‌ها بازیگر اصلی در سطح بین‌الملل هستند و هیچ ساختار نهادی مافوق دولت‌های منفرد وجود ندارد، کشورهای مختلف جهان برای پیش بردن منافع خود به قدرت سخت در کنار قدرت نرم تکیه می‌کنند. در واقع ملت‌ها خواسته‌ها، آرمان‌ها و منافع متعددی دارند که برآورده شدن آن‌ها تابعی از سطح و چگونگی قدرت ملی به‌ویژه در مقایسه با سایر کشورهاست. اگر کشوری از قدرت ملی بالایی برخوردار باشد، می‌تواند خواسته‌های خود را بدون مانع تأمین کند (زرقانی، ۱۳۸۸: ۱۱۱). زمانی که قدرت در قالب افراد یک جامعه مد نظر باشد، می‌توان توانایی‌های جامعه را قدرت ملی آن جامعه نامید. قدرت ملی، توانایی، قابلیت و ظرفیت یک ملت و یک کشور برای استفاده از منابع مادی و معنوی خود با هدف اعمال اراده ملی و تحصیل اهداف و منافع ملی می‌باشد (حافظ نیا، ۱۳۸۶: ۴۶). به تعبیر دیگر قدرت ملی به مجموعه‌ای از توانایی‌های مادی و معنوی اطلاق می‌گردد که در قلمرو یک واحد به نام کشور وجود دارد (کاظمی، ۱۳۶۹: ۱۳۴).

ممکن‌ترین نفوذ یک ملت می‌تواند از طریق تنوع مطلوب، بین منابع قدرت - سخت و نرم - به دست آید. در جهان با ویژگی‌های فوق‌الذکر، تحولات سیاسی در منطقه خاورمیانه در سال ۲۰۱۱ اتفاق افتاد که منجر به انقلاب‌های مردمی شد. از سوی دیگر تحقق بسیاری از ارزش‌های مورد توجه مردم پس از انقلاب، نیاز به قدرت نرم و ارتقاء آن توسط رژیم‌های جایگزین دارد. با توجه به واقعیت‌های مذکور، این سؤال مطرح می‌شود، تحولات منطقه‌ای که برای تقویت منابع قدرت (سخت و نرم) صورت گرفته، چه تأثیری بر قدرت نرم و در نهایت نفوذ ایران، ترکیه و عربستان در کشورهای انقلابی منطقه دارد؟ در پاسخ به سؤال اصلی می‌توان گفت، تحولات منطقه موجب افزایش قدرت نرم کشورهای مذکور به میزان نسبتاً متفاوت شده است. بر این اساس، این تحقیق شامل دو بخش است. در بخش اول چارچوب تئوری و روش تحقیق آورده شده و در بخش دوم بررسی تطبیقی میزان قدرت نرم ایران، ترکیه و عربستان بر اساس سه منبع قدرت نرم ژوزف نای و شاخص‌های آن یعنی فرهنگ، ارزش‌های سیاسی و سیاست خارجی و مطالبات مردم انقلابی منطقه، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱. چارچوب نظری و مفهومی

چارچوب این تحقیق، تئوری قدرت نرم است. قدرت نرم در دهه ۱۹۹۰ تحت تأثیر تحولات جهانی از جمله فروپاشی شوروی، توسط ژوزف نای مطرح شد و به تدریج گسترش یافت. قدرت نرم از سوی ژوزف نای، توانایی دستیابی به موفقیت‌ها در دنیای سیاست تعریف شده است. (Nye, 2004:11) در واقع قدرت نرم عموماً به عنوان توانای دستیابی به اهداف سیاست خارجی از طریق ایجاد جاذبه نه تنبیه و تهدید تعریف شده است. دیدگاه سنتی قدرت که در میان دانشمندان سیاست بین‌الملل رایج بوده، دیدگاه رئالیستی است. رئالیست‌ها گرایش به قدرت سخت دارند؛ یعنی معتقدند برای نفوذ بر دیگر ملت‌ها، بایستی منابع مادی قدرت، مورد استفاده قرارداد (Vuving, 2009:1-4). براساس این نظریه می‌توان منابع قدرت نرم را در سه منبع محوری خلاصه نمود: فرهنگ، سیاست خارجی و ارزش‌های سیاسی (Nye 2004:2-5). با توجه به مطالعات صورت گرفته در این حوزه می‌توان شاخص‌های سنجش زیر را برای منابع سه گانه قدرت نرم پیشنهاد داد:

جدول شماره ۱: شاخص‌های قدرت

شاخص‌های وابسته به فرهنگ	شاخص‌های وابسته به ارزش‌های سیاسی	شاخص‌های وابسته به سیاست خارجی
زبان	دموکراسی و پلورالیسم	عضویت در سازمان‌های بین‌المللی
مذهب	کارایی نظام سیاسی	احترام به حقوق بشر و نهادهای بین‌المللی
همبستگی اجتماعی	حقوق بشر	اتکا به چندجانبه‌گرایی و احترام به تعهدات بین‌المللی
توریسم	شفافیت	اراده قربانی کردن منافع کوتاه مدت در راستای اهداف جمعی
ادبیات، هنر، موسیقی، آموزش و ...	عدالت	کمک بشردوستانه و اعتبار بین‌المللی
	مدل اقتصادی و رقابت‌پذیری آن	سطح همکاری با بازیگران فراملی

۲. روش شناسی

در این تحقیق از روش مقایسه‌ای استفاده شده است. با مقایسه میزان قدرت نرم سه کشور مورد نظر این تحقیق، بر اساس منابع سه‌گانه قدرت نرم ژوزف نای و شاخص‌های آن‌ها مشخص می‌شود، کدامیک از کشورهای مذکور بر اساس مطالبات مردم کشورهای انقلابی، نفوذ بیشتری در این جوامع متحول به دست می‌آورند. از این رو میزان قدرت نرم هر کشور در هر کدام از شاخص‌های سه منبع اصلی قدرت نرم بر اساس میزان‌های زیاد، متوسط و کم طبقه‌بندی شده است. برای میزان زیاد عدد ۳، متوسط عدد ۲ و کم عدد ۱ فرض شده است تا با جمع امتیازات، میزان قدرت نرم و نفوذ سه کشور، در کشورهای انقلابی منطقه مشخص گردد.

۳. یافته‌ها

با عنایت به چارچوب نظری انتخاب شده، یافته‌های پژوهش در ۳ سطح تحلیلی قابل عرضه است:

۳-۱. قدرت نرم و تأثیرات فرهنگی

مطالبات مردم منطقه در حوزه فرهنگ به عنوان یکی از منابع قدرت نرم، دستیابی به آموزش، شأن انسانی، حفظ ارزش‌های اخلاقی و دینی، حفظ دستاوردهای معنوی مانند ادبیات، هنر، موسیقی، موزه‌ها و تقویت آن‌ها، یکپارچگی اجتماعی و... بوده است. ارزش‌های نسل‌های جدید این جوامع، استقلال، آزادی، برابری، اشتغال، فرهنگ دموکراتیک، نظام سیاسی مردم‌سالار، خودتکایی و... می‌باشند. بنابراین یکی دیگر از منابع قدرت نرم بر اساس تئوری ژوزف نای فرهنگ می‌باشد. یکی از شاخص‌های وابسته به فرهنگ زبان می‌باشد، عربستان به دلیل زبان مشترک با کشورهای انقلابی منطقه امکان نفوذ بیشتری نسبت به ایران و ترکیه دارد. یکی دیگر از شاخص‌های وابسته به فرهنگ، مذهب می‌باشد. در مورد این شاخص نفوذ سه کشور مورد نظر این تحقیق در کشورهای انقلابی متفاوت می‌باشد (Malawi, 2011: 5-8).

همبستگی اجتماعی در ایران با وجود قومیت‌های مختلف بیشتر از ترکیه و عربستان است؛ چرا که در ترکیه قیام کردها علیه حکومت به صورت آشکارا وجود دارد. همچنین در عربستان اقلیت ۱۵ درصدی شیعه در این کشور اعتراضات و تظاهراتی علیه حکومت آل سعود داشته‌اند. اما در ایران ثبات سیاسی و یکپارچگی اجتماعی تقریباً شکل گرفته

است. جذب توریسم در ترکیه بیشتر از ایران و عربستان است و میزان آموزش نیز در کشورهای مذکور ارتقاء پیدا کرده است و اعتبار علمی و دانشگاهی ایران نسبت به ترکیه و عربستان بیشتر است. ادبیات، هنر، موسیقی و... به عنوان شاخص‌های دیگر فرهنگی در ایران نسبت به عربستان و ترکیه به لحاظ کمی و کیفی بیشتر می‌باشد. در جدول شماره ۲ ذیل شاخص‌های وابسته به فرهنگ و میزان نفوذ کشورهای ایران، ترکیه و عربستان در کشورهای انقلابی نشان داده شده است.

جدول شماره ۲: وضعیت قدرت نرم کشورهای منتخب در حوزه فرهنگی

شاخص‌های وابسته به فرهنگ	ایران	ترکیه	عربستان
زبان	۱	۱	۳
مذهب	در بحرین ۳، یمن، لیبی، تونس و مصر ۲	در بحرین ۱، یمن، مصر، تونس و لیبی ۲	در بحرین ۱، و در یمن، لیبی، مصر و تونس ۲
همبستگی اجتماعی	۳	۲	۲
توریسم	۲	۳	۲
ادبیات، هنر، موسیقی، آموزش و...	۳	۲	۲
جمع امتیازات	۱۴	۱۱	۱۲

۲-۳. قدرت نرم و سیاست خارجی

در حوزه سیاست خارجی یکی از اجزاء قدرت نرم ترکیه نیز حمایت دیپلماتیک از گروه‌های فلسطینی و به چالش کشاندن سیاست‌های اسرائیل بوده است، به‌گونه‌ای که این اقدام ترکیه مورد تحسین جهان عرب واقع شده است (Amanda and Demi Murat, 2012:5-9). ترکیه قدرت نرم نو سنتی یا نو عثمانی ایجاد کرده است. سیاست خارجی فعال ترکیه در سال‌های اخیر، یعنی مطرح کردن سیاست خارجی که مشکلات ترکیه را با کشورهای همسایه و منطقه به صفر برساند، گسترش روابط ترکیه با ایران و جهان عرب و بسط روابط تجاری و سرمایه‌گذاری در این کشورها، موجب تقویت قدرت نرم ترکیه در عرصه سیاست خارجی شده است (Tehama, 2011:2-7). ترکیه عضو ناتو بوده و رابطه خوبی با آمریکا دارد. بنابراین همکاری‌های منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای ترکیه به عنوان یکی از منابع قدرت نرم، این کشور را قادر ساخته است، نقش میانجی‌گری را در شماری از منازعات، هم در خاورمیانه و هم در آسیای مرکزی ایفا کند. (Demur Murat, 2012:4-9) در حوزه سیاست خارجی یکی از دلایل اهمیت عربستان نیز، به خاطر قدرت اقتصادی آن به عنوان بزرگ‌ترین تولیدکننده نفت در جهان است. عامل دیگر قرار گرفتن اماکن مقدس مذهبی در این کشور است. این دو عامل، ترکیب مهمی از قدرت نرم این کشور به وجود آورده است. در عرصه اقتصادی، مواضع مخالف و رقابت‌آمیزی با ایران دارد. عربستان بزرگ‌ترین تولیدکننده نفت برای دو کشور - در حال رشد سریع اقتصادی چین و هند است (Gregory, 2004:6-11).

ترکیه نیز در مقایسه با ایران، آزادی بیشتری دارد، اما آیا استقلال بیشتری نیز دارد؟ واضح است که ترکیه عضو ناتو است و نمی‌تواند خواسته‌های قدرت‌های بزرگ را نادیده بگیرد. همچنین سؤال دیگر این است که آیا مردم منطقه بیشتر استقلال می‌خواهند یا وابستگی؟ طبیعتاً عملکردها و شعارهای مردم منطقه حاکی از این است که رفع وابستگی و دخالت کشورهای دیگر در امور داخلی‌شان، خواسته اکثریت مردم منطقه می‌باشد. در مورد دموکراسی نیز این سؤال مطرح می‌شود که آیا دموکراسی لیبرالیستی به معنای آزادی بی‌قید و شرط غربی که بی‌توجه به عدالت است یا دموکراسی عدالت محور مطلوبیت بیشتری برای مردم منطقه دارد؟ واضح است اکثریت مردم منطقه عدالت اجتماعی را ترجیح می‌دهند. بنابراین دموکراسی عدالت محور نیز مقبولیت بیشتری برای مردم منطقه

دارد. دموکراسی سکولار کمتر مورد توجه کشورهای عربی بوده است؛ یا در تونس در قانون اساسی به اصول اسلامی تأکید می‌شود. آنچه مورد توجه و هدف ایران است، لحاظ کردن اصول اسلامی و عدم هم‌سویی کشورهای انقلابی با اسرائیل است، نه اینکه ایران به دنبال شیعه کردن این کشورها باشد یا خواستار حکومت ولایت فقیه در این جوامع باشد. تاریخ نشان داده است، مردم به خاطر اعتقاداتشان حاضر شده‌اند، جان خود را نیز فدا کنند. عدالت از بحث‌های اجتماعی اسلامی است و مورد توجه مردم منطقه است. از این رو عدالت، سکولاریسم یا لیبرالیسم نیست (ساندل، ۱۳۷۴: ۵-۲). در مجموع مردم سالاری، عدالت، عدم وابستگی یا استقلال، مقاومت و مبارزه با ظلم، استبداد، استکبار، تأکید بر اصول اسلامی و حمایت از مستضعفان جهان از جمله مؤلفه‌های قدرت نرم ایران است. نظام سیاسی ایران مردم‌سالاری دینی است که ضد استبداد و ضد وابستگی و بر اساس قوانین اسلامی است. اکثر کشورهایی که در آن انقلاب شده از جمله مصر و تونس دارای این مواضع می‌باشند (Naveen, 2003: 2-4). در جدول شماره ۳ ذیل شاخص‌های وابسته به سیاست خارجی و میزان نفوذ کشورهای ایران، ترکیه و عربستان در کشورهای انقلابی نشان داده شده است.

جدول شماره ۳: وضعیت قدرت نرم کشورهای منتخب در حوزه سیاست خارجی

شاخص‌های وابسته به سیاست خارجی ^۲	میزان نفوذ ایران	میزان نفوذ ترکیه	میزان نفوذ عربستان
عضویت در سازمان‌های بین‌المللی	۲ ایران عضو ناتو یا سازمان تجارت جهانی نمی‌باشد	۳ به دلیل عضویت در ناتو	۳ به دلیل عضویت در سازمان تجارت جهانی
احترام به حقوق بین‌الملل و نهادهای بین‌المللی	۳ به دلیل اینکه حتی برنامه هسته‌ای را نیز در چارچوب حقوق بین‌الملل و نهادهای بین‌المللی پیش می‌برد.	۳ به دلیل سیاست خارجی به صفر رساندن مشکلات خود با منطقه	۲ به دلیل حمایت از بنیادگرایی اسلامی و گروه‌های القاعده و مداخله نظامی در بحرین
اتکا به چندجانبه‌گرایی	۳ چندجانبه‌گرایی مورد تأکید ایران در چارچوب سازمان ملل است	۳ چندجانبه‌گرایی برای رشد اقتصادی مورد توجه ترکیه است	۲ به دلیل عدم همکاری با اعضای اوپک جهت تثبیت قیمت نفت
احترام به تعهدات بین‌المللی	۳ ایران به تعهدات خود همواره عمل می‌کند	۳ احترام به تعهدات بین‌المللی ابزار سیاست خارجی ترکیه شده است	۲ به دلیل عدم همکاری کامل در تشکیل بلوک اقتصادی کارآمد در سازمان کنفرانس اسلامی جهت افزایش قیمت محصولات خام و کشاورزی اعضای سازمان در مقابل کشورهای شمال
اراده قربانی کردن منافع کوتاه مدت در راستای اهداف و طرح‌های جمعی	۳ به دلیل حمایت از مستضعفان جهان	۲	۱
کمک‌های بشردوستانه	۳ کشورهای ترکیه و عربستان به اندازه ایران کمک بشردوستانه صرفاً با اهداف بشردوستانه مورد توجه و تأکید قرار نداده‌اند.	۲	۲
اعتبار بین‌المللی	۳ به دلیل استقلال سیاسی	۳ دارای استقلال سیاسی اما متکی به غرب و ناتو	به دلیل وابستگی و حکومت سنتی ^۲
سطح همکاری با بازیگران فراملی (سه کشور در زمینه این شاخص به دلیل شبکه‌ای شدن نظام جهانی تقریباً بر اساس شواهد موجود امتیاز برابر می‌گیرند)	۳	۳	۳
جمع امتیازات	۲۳	۲۲	۱۷

۳-۳. قدرت نرم و ارزش‌های سیاسی

مطالبات مردم انقلابی عمدتاً در این حوزه قرار می‌گیرد. از جمله مطالبات آن‌ها عبارتند از: ساقط ساختن رژیم‌های استبدادی مادام‌العمر. در واقع خشم و عصبانیت انباشته‌شده مردم جهان عرب، با اقدام محمد بوعزیزی و پخش ماجرای وی از شبکه الجزیره، شعله‌ور شد و رژیم‌های دیکتاتوری را در خود فروبرد. در واقع قیام‌های اخیر منطقه بر اساس نظریه ماریپچ سکوت نیز قابل تحلیل است، یعنی سکوت انباشته‌شده با فراهم شدن شرایط مناسب شعله‌ور شد و رژیم‌های مستبد را در آتش خود فروبرد. دلیل دیگر این قیام‌ها انسداد سیاسی مطرح شده است. قیام‌های مردمی جهان عرب از ۱۷ دسامبر ۲۰۱۰ از تونس شروع شد و به کشورهای دیگر نیز تسری پیدا کرد. این قیام‌ها تا اکنون پیشرفت‌های سیاسی ایجاد کرده است. رسانه‌های جمعی در سازمان‌دهی مردم و شکل‌گیری اعتراضات مسالمت‌آمیز نقش مؤثری ایفا کردند. مردم می‌خواهند رژیم‌های سیاسی مردم‌سالار تأسیس شود که از طریق مشارکت سیاسی مردم در انتخابات آزاد و سالم به قدرت برسند و حقوق و آزادی‌های مردم را پاسداری کنند.

عده‌ای از محققان، علت اصلی قیام مردم عرب را اقتصادی می‌دانند. از این رو مطالبات مردم را نیز در این حوزه ارزیابی می‌کنند. آن‌ها معتقدند، اعتراض سیاسی ناشی از افزایش سطح آموزش در این کشورها و فقدان ظرفیت اقتصادی برای جذب این نیروهای متخصص بوده است. آن‌ها می‌گویند، فساد و بی‌عدالتی رژیم‌های مخلوع موجب شده بود در راستای اشتغال‌زایی اقدام اساسی انجام ندهند (ماکارو، ۲۰۱۱: ۷-۳). از این رو قیام‌ها با اقدام بوعزیزی شعله‌ور شد که جوانی تحصیل‌کرده و فاقد شغل بوده است؛ در نتیجه به دلیل این شرایط، اعتراض سیاسی خود را با آتش زدن خود نشان می‌دهد. بنابراین آگاهی جوانان جهان عرب از این ماجرا، باعث شد آن‌ها نیز به اعتراض سیاسی رو آورند؛ چرا که آن‌ها نیز شرایط محمد بوعزیزی را داشتند و نسبت به آینده خود نگرانی‌های زیادی احساس می‌کردند. از نظر این دسته از محققان، اقتصاد سالم نه تنها ظرفیت لازم برای ایجاد اشتغال دارد، بلکه هزینه‌های فرصت از دست رفته اعتراض سیاسی را نیز، برای افراد شاغل ایجاد می‌کند. آنچه باعث تقویت نگرش این محققان می‌شود وجود ۶۰ درصد جمعیت جوان در کشورهای انقلابی است. همچنین این انقلاب‌ها، انقلاب جوانان اینترنتی بوده که به انقلاب جوانان و مردمی که نگران آینده فرزندانشان هستند، تبدیل می‌شود (Filipe, 2011: 2-8). دلیل فقر مردم جهان عرب متعدد است از جمله می‌توان به مواردی از قبیل: ۱- فساد حکومت، ۲- بدهی خارجی به دلیل خرید تسلیحات و حمایت

خارجی، ۳- میراث استعمار غرب که کشورهای عربی را به گونه‌ای تقسیم کرده‌اند که منابع در کشورهای با جمعیت کم باشد، درحالی‌که کشورهای با جمعیت زیاد یا منابع ندارند یا اینکه منابع محدودی در اختیار دارند، ۴- ثروت نفت و منابع در دست اقلیتی قرار داشت، ۵- بوروکراسی نا کارآمد و سفت و سخت، ۶- کنترل توده‌ها در حمایت از اسرائیل، ۷- فساد در سطوح مختلف و... اشاره کرد. (El-Najjar, 2011:7-9)

کشورهای غربی نیز این تحولات را بر اساس هنجارهای غربی درک و ارزیابی می‌کنند. آن‌ها معتقدند این قیام‌های برای ایجاد نظام‌های دموکراتیک رخ داده است. این دسته از محققان معتقدند مردم دموکراسی جعلی نمی‌خواهند، شاهد این ادعا ادامه اعتراضات به منظور دست‌یابی به نتیجه نهایی است. آن‌ها دموکراسی واقعی که قدرت متعلق به مردم باشد را جستجو می‌کنند؛ چرا که افزایش قدرت سیاسی مردم موجب افزایش فرهنگ دیپلماتیک، اولویت اهداف اقتصادی و کاهش به‌کارگیری زور از سوی حکومت می‌شود. در نتیجه منابع قدرت نرم در جامعه متنوع شده و اهمیت بیشتری می‌یابد (Stable, 2011, 5-7). در مجموع جوانان جهان عرب هر آنچه دیگر مردمان جهان می‌خواهند، مطالبه می‌کنند از جمله این مطالبات: آموزش، بهداشت، مسکن، آب و هوای پاک، امکان اشتغال معنادار، زندگی بهتر برای خود و فرزندانشان و... تحقق مجموع این اهداف برای رژیم‌های سابق مقدور نبودند؛ در نتیجه این وضعیت منجر به انقلاب شد. کاهش بودجه نظامی برای اختصاص بودجه به بخش‌های اجتماعی و اقتصادی، رنسانس فرهنگی از جمله فرهنگ سیاسی، همکاری اقتصادی منطقه‌ای و جهانی، آموزش شغلی، توسعه زیربنای اقتصادی و... برای تحقق مطالبات مردم این جوامع ضروری به نظر می‌رسد؛ چرا که بدون توسعه اقتصادی، آزادی سیاسی ممکن نمی‌شود. مثال بارز در این زمینه کشورهای اروپای شرقی بعد از فروپاشی شوروی می‌باشد (Tessler, 2011, 5-9). در جدول شماره ۴ ذیل میزان گرایش کشورهای مختلف به نظام سیاسی دموکراسی و اسلام سیاسی که پایه تحقق خواسته‌های مردم منطقه می‌باشد، نشان داده شده است:

جدول شماره ۴: وضعیت گرایش‌های سیاسی در منطقه

مطلوبیت اسلام با دموکراسی	مطلوبیت نظام دموکراسی	اردن، فلسطین، الجزایر، لبنان، یمن و عراق
۴۶/۲	۸۵/۱	۲۰۰۶-۲۰۰۷
۳۹/۷	۸۴/۴	۲۰۱۰-۲۰۱۱
دموکراسی با اسلام	نظام دموکراسی	کشورها
۱۸/۰	۸۶/۶	لبنان
۴۴/۵	۸۱/۰	اردن
۴۰/۹	۸۴/۶	فلسطین
۵۵/۸	۷۹/۲	سودان
۴۸/۹	۸۵/۴	قطر
۶۲/۹	۸۳/۱	یمن
۵۰/۳	۸۶/۷	عراق
۲۳/۴	۸۴/۳	الجزایر
۳۰/۴	۷۲/۰	عربستان
۳۳/۸	۷۸/۷	مصر
۲۵/۴	۸۹/۵	تونس

منبع: مارک تسلر^۱

درصد مورد پذیرش نقش اسلام در سیاست	میزان حمایت از دموکراسی دینی	آیا شما قویاً موافق، موافق یا قویاً مخالف یا مخالف جملات زیر هستید
۴۳/۹	قویاً مخالف یا مخالف	مردمان مذهبی نباید بر تصمیمات حکومت تأثیر بگذارند
۳۹/۱	قویاً مخالف یا مخالف	مذهب مربوط به حوزه خصوصی است و بایستی از زندگی سیاسی-اجتماعی متمایز گردد.
۴۵/۷	قویاً موافق یا موافق	بهتر است مردمان با اعتقادات مذهبی قوی‌تر امور جامعه را بر عهده بگیرند.

منبع: (Tessler, 2011: 11) (۱۴-)

1. Mark Tessler (2011) What Do Ordinary Citizens in the Arabs World Want: Secular Democracy or Democracy with Islam? University of Michigan.

با توجه به مطالبات مردم در حوزه ارزش‌های سیاسی به عنوان یکی از منابع قدرت نرم، این منبع قدرت نرم و شاخص‌های آن در مورد سه کشور مورد بررسی تحقیق با توجه به مطالبات مردم انقلابی منطقه ارزیابی می‌گردد. یکی دیگر از منابع قدرت نرم بر اساس نظریه قدرت نرم ژوزف نای ارزش‌های سیاسی می‌باشد. علاوه بر مشروعیت داخلی و چگونگی شکل‌گیری نظام و ارزش‌ها، جمهوری اسلامی، انقلاب ۱۳۵۷ ایران، نظام سیاسی مبتنی بر رأی مردم به وجود آورد که گویای حرکت ایران به سوی مردم‌سالاری است. عربستان نیز، به لحاظ دیپلماتیک از عهده بحران‌های پیچیده بر نمی‌آید؛ چرا که نظام پادشاهی مبتنی بر ارزش‌های سنتی دارد که برای مردم انقلابی اعتبار و جذبه‌ای ندارد. نقض حقوق بشر و حقوق اقلیت‌های شیعه در عربستان، طبق گزارش سازمان‌های بین‌المللی حقوق بشر، فاجعه‌آمیز است. حقوق سیاسی و مدنی شهروندان این کشور به صورت سیستماتیک نقض شده و شرایط زنان نامناسب است. موارد مذکور منابع قدرت نرم عربستان را در سطح داخلی، کاهش داده است. در این کشور دولت مدرن در سال ۱۹۳۲ با تسلط آل سعود بر قبایل دیگر تشکیل شد و تحت حکومت پادشاهی آل سعود چیزی که عربستان سعودی نامیده می‌شود، ظهور پیدا کرد (Katzman, 2003:1-5).

این شکل نظام سیاسی سنتی وجهه و اعتبار منطقه‌ای عربستان نسبت به کشورهای مردم‌سالار از جمله ایران و ترکیه کاهش می‌دهد؛ زیرا نظام سیاسی و کیفیت آن یکی از منابع مهم قدرت نرم در سطح داخلی محسوب می‌شود. ایران و ترکیه قدرت‌های دیگر منطقه با تاریخ و منافع طولانی هستند که نمی‌توانند نسبت به این تحولات بی‌تفاوت باشند. از این رو برای تقویت قدرت نرم و در نتیجه نفوذ گذاری تلاش می‌کنند. بنابراین ارزش‌های سیاسی به عنوان یکی از منابع قدرت نرم فرصت مناسبی برای ایران و ترکیه در کشورهای انقلابی منطقه فراهم ساخته است تا نفوذ خود را در این کشورها بسط دهند، چرا که یکی از مطالبات اصلی مردم انقلابی ارزش‌های سیاسی از جمله آزادی فردی، سیاسی، دموکراسی، پلورالیسم، حقوق بشر، کارایی حکومت، شفافیت، عدالت و... بوده است. در این زمینه هم‌سویی بین مطالبات مردم انقلابی با یکی از منابع قدرت نرم ایران و ترکیه (ارزش‌های سیاسی) وجود دارد (Tehama, 2011:5-6). در جدول شماره ۵ ذیل شاخص‌های وابسته به ارزش‌های سیاسی و میزان نفوذ ایران، ترکیه و عربستان بر اساس آن‌ها در کشورهای انقلابی منطقه نشان داده شده است.

جدول شماره ۵: وضعیت قدرت نرم کشورهای منتخب در حوزه ارزش‌های سیاسی

شاخص‌های وابسته به ارزش‌های سیاسی	ایران	ترکیه	عربستان
	میزان نفوذ	میزان نفوذ	میزان نفوذ
دموکراسی و پلورالیسم	۳	۳	۱
حقوق بشر	۳	۳	۱
کارایی نظام سیاسی	۳	۳	۱
شفافیت	۳	۳	۲
عدالت	۳	۲	۲
مدل اقتصادی و قدرت رقابت آن	۲	۲	۱
مجموع امتیازات	۱۷	۱۶	۸

بنابراین با توجه با سه منبع قدرت نرم و شاخص‌های آن بر اساس نظریه ژوزف نای مجموع امتیازات ایران در سه حوزه بر اساس شاخص‌ها ۵۴، مجموع امتیازات ترکیه ۴۹ و عربستان نیز ۳۷ می‌باشد. بر این اساس قدرت نرم و نفوذ ایران نسبتاً بیشتر از ترکیه و عربستان است و آن‌ها به ترتیب در رتبه‌های دوم و سوم قرار می‌گیرند، البته فعال‌سازی سیاست خارجی و دیپلماسی عمومی کارآمد و همچنین سامان دادن اوضاع داخلی کشورهای مذکور به شکل مطلوب‌تر ممکن است، نوساناتی در میزان قدرت نرم ایجاد کند، مثلاً در صورتی که ترکیه موفق شود مذاکره خود را با اکراد ترکیه به نتیجه برساند، قدرت نرم این کشور در سطح داخلی و بین‌المللی تقویت می‌شود (Rober, 2010:11).

نتیجه گیری

این تحقیق به بررسی تطبیقی تأثیر تحولات سیاسی منطقه بر میزان قدرت نرم ایران، ترکیه و عربستان بر اساس سه منبع اصلی قدرت نرم ژوزف نای یعنی سیاست خارجی، فرهنگ و ارزش‌های سیاسی و شاخص‌های آن پرداخت و مشخص شد که مردم انقلابی منطقه خاورمیانه به دلایل مختلف از جمله رفع وابستگی سیاسی، اقتصادی، دستیابی به خوداتکایی، آزادی، مشارکت سیاسی، رفع فقر، فساد، ساقط ساختن رژیم‌های مادام‌العمر و... انقلاب کرده‌اند. با توجه به مطالبات مردم انقلابی میزان هم‌سوی قدرت نرم کشورهای ایران، ترکیه و عربستان بر اساس شاخص‌های منابع سه‌گانه قدرت نرم ژوزف نای یعنی ارزش‌های سیاسی، سیاست خارجی و فرهنگ با این مطالبات ارزیابی شد. تلاش شد که به هر کدام از شاخص‌های آن‌ها بر اساس میزان این شاخص‌ها در کشورهای ایران، ترکیه و عربستان امتیاز زیاد، متوسط و کم داده شود که زیاد معادل ۳، متوسط معادل ۲ و کم معادل عدد ۱ فرض شد. در نهایت با بررسی مقایسه‌ای این شاخص‌ها در کشورهای مذکور بر اساس شواهدی که در منابع دست دوم وجود داشت و جمع‌بندی امتیاز کشورهای مورد بررسی، در مجموع شاخص‌های سه منبع اصلی قدرت نرم، مشخص شد که قدرت نرم و نفوذ کشورهای مورد بررسی در کشورهای انقلابی منطقه تا حدودی متفاوت است. میزان قدرت نرم و نفوذ ایران بر اساس سه منبع قدرت نرم ژوزف نای و شاخص‌های آن تحت تأثیر تحولات سیاسی منطقه بیشتر شده است؛ زیرا مجموع امتیازات این کشور ۵۴ بوده است. قدرت نرم و نفوذ ترکیه با مجموع ۴۹ امتیاز در رتبه دوم و عربستان نیز با مجموع امتیاز ۳۷ بر اساس شاخص‌های سه منبع قدرت نرم ژوزف نای در رتبه سوم قرار می‌گیرد.

۱۱۲

دوفصلنامه مطالعات
قدرت نرم

سال دوم، شماره هشتم، پیاپی و زمستان ۱۳۹۱

پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۶)، *قدرت و منافع ملی (مبانی، مفاهیم و روش‌های سنجش)*، تهران: نشر انتخاب.
- زرقانی، سید هادی (۱۳۸۶)، *مقدمه‌ای بر قدرت ملی: کارکرد محاسبه و سنجش*، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ساندل، مایکل (۱۳۷۴)، *لیبرالیسم و منتقدان آن*، ترجمه احمد تدین، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- کاظمی، علی اصغر (۱۳۶۹)، *نقش قدرت در جامعه و روابط بین‌الملل*، تهران: نشر قومس، چاپ اول.
- ماکارو، دیوید (۱۳۷۸)، *رفاه اجتماعی ساختار و عملکرد*، ترجمه محمد علی جغتائی و فرید همتی، تهران: دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.
- میر مغزی، سید حسین (۱۳۷۸)، «*قدی بر اهداف سرمایه‌داری از دیدگاه اسلام*»، فصلنامه کتاب نقد، شماره ۱۱.

-Amanda, Paul and Demur Murat, Seeker ,(2012) "**Turkish foreign policy and the Arab Spring**", www.epc.eu.

-Dow, Nicole (2012), "**Iran's soft power messaging**"? CNN

-El-Najjar, Hassan (2011), **"Arabs Revolting against Brutal Regimes of the Zionist Empire"**, www. aljazeeraah.info.

-Filipe, R.(2011), **"The People Want the Fall of the Regime: Schooling, Political Protest, and the Economy"**, Harvard University.

-Gregory , Gauze III, (2004), **"The Foreign Policy of Saudi Arabia,in The Foreign Policies of Middle East States"**, Washington Post.

-Katzman, Kenneth, (2000), **"Issues for US Policy"**, Congressional Research Service. <http://www.iraqwatch.org/government/US>.

-Katz man, Kenneth, (2010), **"The United Arab Emirates (UAE): Issues for US Policy"**, Congressional Research Service.

-Katz man, Kenneth, (2003), **"The Persian Gulf States: Post-War Issues for U.S. Policy"**, Congressional Research Service.

-Naveen Sheikh, Michael (2003), **"The New Politics of Pan-Islam; Pan-Islamic Foreign Policy in a World of States"**, New York: Rutledge Curzon 3.

-Nye , Joseph S (2004), **"Soft Power: The Means to Success in World Politics"**, New York: Public Affairs.

-Nye, Joseph (2004), **"The benefit of soft power"** Harvard's Kennedy School.

-Stable ,Gordon, (2011), **"Supporting the Arab Spring: Democracy Assistance in the Middle East and North Africa"**, University of Southern California.

-Shipley, Tehama (2010), **"Arab Public Opinion Poll Conducted"**, University of Maryland and Zombie.

-Tessler, Mark (2011), *"Popular views about Islam and politics in the Arab World"*, University of Michigan.

-Tehama, Shipley (2011), *"Transformation of the Arab World – Where is it heading to?"*, International conference.

-Robert, N (2010). *"Turks put twists in racy soaps"*, New York Times.

-Vuving, Alexander L(2009) *"How Soft Power Work"*, American Political Science Association annual meeting, Toronto.

